

LA TRADUCCIÓ DE *VOL DE NIT* D'ANTOINE
DE SAINT-EXUPÉRY: ENTRE LA CENSURA
I LA RECERCA D'UN MODEL DE LLENGUA NARRATIU

EUSEBI COROMINA POU

*Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura,
Història i Comunicació-UVic-UCC*

LAURA VILARDELL

*Textos Literaris Contemporanis: Estudi,
Edició i Traducció-UVic-UCC*

CENSURA I PARALITZACIÓ EDITORIAL

La traducció al català durant els primers anys de la dictadura franquista va viure dies traumàtics. Els editors s'escarrassaven a buscar infructuosament maneres de poder incorporar a la llengua i cultura catalanes textos nous provinents d'altres contrades, però el règim s'hi oposava frontalment, tal com bé han estudiat M. Josepa Gallofré (1991) i també Montserrat Bacardí (2012).

No obstant això, amb el temps, especialment després de la Segona Guerra Mundial, el règim ha d'anar afluixant aquesta interdicció ferotge, tant per la reacció interna com per pressions exteriors, fins que a la dècada dels 60 s'arriba a un *boom* de traduccions al català, amb Edicions 62 al capdavant. Així, diverses editorials, algunes dedicades exclusivament a la traducció i edició a l'espanyol, també apostaven per la publicació en català, tant de traduccions com d'obra original. Dins d'aquest grup, destaquem el cas d'Editorial Vergara, que inicia l'activitat entre 1949-1950, liderada des de finals dels cinquanta per Nicolau Surís,¹ un empresari que tenia una visió més comercial que ideològica o romàntica del mercat del llibre.

NAIXEMENT DE LA COLLECCIÓ «ISARD»

De fet, per conèixer la viabilitat del projecte d'edició en català, Vergara encarrega estudis de mercat i, davant els resultats obtinguts, emprèn l'any 1962 la publicació de la collecció «Isard» (1962-1971), con-

1. Vegeu els orígens de l'editorial a Llanas (2006: 91).

siderada la primera estable i de butxaca en la nostra llengua després de la Guerra Civil, dirigida per Josep M. Boix i Selva,² poeta, professor i traductor del poema èpic *Paradise Lost*, de John Milton, aparegut el 1950 en edició de bibliòfil com a estratègia per superar la censura.

L'objectiu d'«Isard» era doble: d'una banda, volia ser una col·lecció popular, present a totes les llars catalanes i, de l'altra, segons el mateix Boix en una entrevista a *Serra d'Or*³, havia de ser deia «una mena de Penguin Books a la catalana». El fet que Boix també triés el nom d'un animal per batejar la col·lecció, en aquest cas un bòvid molt present al nostre Pirineu, sembla evident que es pot relacionar amb la denominació de l'editorial britànica.

La col·lecció va recórrer a una doble enquadernació: en rústica i en tela. En el cas de l'enquadernació en rústica, la més popular, les cobertes duïen impresa una faixa d'un color diferent segons el gènere del text; a la faixa, i en negatiu, hi figurava el nom de la col·lecció, amb el dibuix d'un isard dins el punt de la *i* del nom *isard*.

És una innovació el fet que la contracoberta dels volums inclogui una breu biografia de l'autor, una sinopsi de l'obra i el currículum del traductor, una informació, aquesta, molt reveladora, ja que poques col·leccions coetànies i actuals reporten dades sobre els traductors. El motiu d'aquest gest el podem trobar en l'afecte que Boix, que era traductor també, sentia pels seus col·legues. Però és que, a més, esdevenia un acte comercial, en el sentit que posava en relleu el nom de traductors que sovint eren escriptors reconeguts i apreciats, i que en alguns casos havien hagut d'exiliar-se, fet que, en contrapartida, els havia proporcionat el coneixement idiomes.

Vergara sovint demanava als traductors que prologuessin les obres que traduïen, i que no s'estiguessin de fer-se presents en el text amb notes a peu de pàgina o al final de l'obra, com veurem en els casos de Joan Fuster i Joan Sales. Aquesta visibilitat dels traductors degué tenir efecte en les vendes i en el prestigi de la col·lecció. Entre el gremi, «Isard» era una col·lecció de referència, atès que, com diu Pere Calders (1964: 54), «paga els preus més elevats de Barcelona».

2. Vegeu-ne una aproximació al perfil biobibliogràfic a Vilardell (2011: 258-261).

3. Vegeu Sales-Balmes (1966: 61)

LA TRAJECTÒRIA D'«ISARD»

«Isard» inaugura el segell el 1962 amb *La Pesta*, d'Albert Camus, al preu de 50 pessetes, traduïda per Joan Fuster. El mateix any publica *Història d'una monja*, de Kathryn Hulme, en traducció de Ramon Folch i Camarasa. L'any següent apareixen nou volums al mercat, amb autors com Vintila Horia, Longuis o Giovanni Papini, representatius de diversos gèneres. El 1964 són sis els títols que publica «Isard», que mesclen obra original en català, com *L'aperitiu*, de Sagarra, amb obres de George Orwell, Albert Camus⁴ o Cecil Roberts. El 1965 hi ha una punta de producció, amb un total de tretze volums: des d'obres religioses com *La veu dels joves*, de Miquel Estradé, fins a traduccions de caire històric, com *El dia més llarg*, de Cornelius Ryan, o *El doctor Givago*, de Boris Pasternak, de la qual feia poc s'havia estrenat la versió cinematogràfica.

A partir del 1966 el declivi de la col·lecció és evident, tot i que no en decau la qualitat de les obres; se'n publiquen cinc, de les quals destaquen les de Saint-Exupéry, Albert Camus o Arthur Rimbaud. El 1967 només veurà tres volums, de Joyce, Camus i Faulkner. A partir d'aquesta data cal posar en relleu el 1971, any del colofó de l'empresa, amb la publicació de la darrera obra, amb el número 39, allunyada de l'àmbit estrictament literari. Es tracta de la *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*, de Josep Roca Pons, professor a la Universitat d'Indiana, que esdevindria un manual de referència en l'estudi de la llengua durant anys.

AUTORS I TRADUCTORS DE LA COL·LECCIÓ

La tria d'autors i de títols, Boix la deixava moltes vegades a mans dels traductors. Gràcies al *Fons Josep M. Boix i Selva* de la Biblioteca de Catalunya, constatem que el 1961 el director de la col·lecció ja demanava a Ferran de Pol, Joan Oliver, Joan Fuster i a altres escriptors de renom els títols que els agradaria de traduir per a «Isard».

4. Vegeu Vilardell (2015: 93-108).

Aquest criteri, tanmateix, creava una amalgama d'autors i d'obres de tots els temps i de totes les cultures i gèneres, en una barreja irregular o extravagant, tal com ja recalava el mateix Calders. No debades la col·lecció duia per subtítol «Biblioteca Universal en Llengua Catalana».

Pel que fa als traductors, hi trobem l'hellenista Jaume Berenguer; el prolífic i joveníssim Ramon Folch i Camarasa; l'assagista Joan Fuster; els escriptors Josep Palau i Fabre, Ferran de Pol, Rafael Tasis, Carles Soldevila o August Vidal, la majoria, exiliats. A «Isard» comparteixen cartellera amb escriptors no tan cèlebres, com Rossend Llates, Eduard Cardona o Ferrer i Mallol.⁵ Bona part d'aquests eren amics personals de Boix, com Jaume Bofill i Bofill, amb qui havia compartit, com veurem, estudis a la Universitat de Barcelona.

LA CENSURA A «ISARD»

Que la censura franquista no va ser tan dura amb segons quines editorials no és cap novetat. Aquest és el cas de Vergara i, particularment, d'«Isard». També ho és la «Col·lecció Juvenil Sant Jordi», creada per Miquel Arimany ja el 1958. Les editorials que, a ulls dels règim, portaven *problemes* sistemàtics, com les Publicacions de l'Abadia de Montserrat o bé Edicions 62,⁶ eren castigades amb prohibicions, retallades de text, examinades amb lupa, i havien de justificar tothora cada petit moviment.⁷ El fet que «Isard» nasqués sota el paraigua de Vergara, l'eximia en un primer moment d'antecedents de «separatisme català». Creiem que aquesta és la raó per la qual sembla que no fou tan difícil – un cop havien passat pel sedàs de Nicolau Surís – publicar títols en aquesta col·lecció.

Això no obstant, hi va haver un cas en què la censura va retirar a la col·lecció aquesta mena d'impunitat, i va posar problemes a acceptar el pròleg escrit expressament per Vintila Horia per a la versió ca-

5. Vegeu-ne la llista completa a Vilardell (2011: 272).

6. Vegeu Sopena (2013: 151).

7. Vegeu Massot (2016: 9-33).

talana de *Déu ha nascut a l'exili*.⁸ Els títols passaven la censura de vegades en la versió original (com ara la italiana de *Les aventures d'un maletí negre*, o la francesa d'*El darrer just*, *Tartari de Tarascó*, *Tartari als Alps*, *Thérèse Desqueyroux*, *El mite de Sísif*, *Vol de nit* i *La caiguda*) o en la traducció catalana en galerades (d'*Enllà*, *La pesta*, *Grand Hotel*, *La família del barri xinès* o *Una temporada a l'infern*).

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY I *VOL DE NUIT*

Tot seguit, ens centrem en una de les traduccions publicades, *Vol de nit*, d'Antoine de Saint-Exupéry, a fi d'exemplificar els avatars del model literari, especialment narratiu, que intentava fixar la col·lecció. *Vol de nit* era la sisena obra de Saint-Exupéry que es traduïa al català. Apareix el 1966 a «Isard», amb el número 24, traduïda pel filòsof Jaume Bofill i Bofill. *Vol de nuit*, apareguda a Gallimard el 1931,⁹ és la segona novel·la de Saint-Exupéry, escriptor i aviador (Lió 1900 - Marsella 1945). Es publica amb un pròleg del novel·lista, dramaturg i assagista André Gide (París 1869 - 1951), que havia demanat a Saint-Exupéry de poder-la-hi prologar després de conèixer la història real d'un pilot que s'havia estavellat als Andes. Gide¹⁰ destaca al pròleg els principals temes tractats per la novel·la saintexuperiana:¹¹ la supe-

8. Sobre la censura d'aquesta traducció, vegeu Pinyol i Vilardell (en premsa).

9. Hom estima que fins avui se n'han venut uns sis milions d'exemplars en diferents traduccions.

10. Gide ja havia revisat el manuscrit de la primera novel·la saintexuperiana, *Courrier Sud* (Gallimard, 1929). Saint-Exupéry, d'altra banda, era molt conscient de la influència de Gide, que rebria el Premi Nobel de Literatura el 1947, en els medis literaris.

11. L'obra rebrà el mateix any el Prix Femina, creat el 1904 com a contraposició al premi Goncourt, que de fet consagrava escriptors home. El Femina l'atorga anualment un jurat exclusivament femení a una obra en prosa o poesia. *Vol de nit* serà, a més, una de les primeres novel·les a ser reeditada en format de llibre de butxaca, el 1953 (núm. 3 de la col·lecció «Le livre de poche», d'Hachette). El 1933 apareixerà als EUA, *Night Flight*, en forma de film, dirigit per Clarence Brown, per la productora Metro-Goldwyn-Mayer. La versió francesa del film arriba a l'hexàgon el 1934, on resta en cartellera deu setmanes, amb la qual cosa Saint-Exupéry arribarà a un públic

ració personal mitjançant la força de voluntat¹² i el sentit del deure, especialment en una època que per a les companyies de correu aeri «es tractava de competir en velocitat amb els altres mitjans de transport».¹³ Fruit de l'experiència, Saint-Exupéry situa la història a final dels anys vint a l'Amèrica del Sud, on s'inauguren els vols postals de nit. Saint-Exupéry havia rebut formació de pilot a Brest (Bretanya) abans de ser nomenat cap d'explotació de l'Aeroposta Argentina el 1929, quan la companyia inaugura la línia Buenos Aires - Mendoza - Santiago de Xile, que travessava la serralada dels Andes, escenari de la novella. L'acció passa en una nit de tempesta quan un dels tres avions de la companyia desapareix en ple vol, la mateixa sort que patirà Saint-Exupéry el 1945 servint l'exèrcit de l'aire francès, quan el seu avió desapareix al Mediterrani i no és trobat fins a l'any 2000 prop de Marsella.¹⁴ *Vol de nit* és també un homenatge a la nit,¹⁵ afavoridora de records i de la meditació profunda. Per al protagonista de la història, Rivière, director de la companyia de correu aeri, el treball és sagrat, per damunt de la família i les relacions socials. Gide encoratja Saint-Exupéry a redactar l'obra següent, que serà un llibre de memòries, *Terre des hommes* (publicades per Gallimard el 1939),

---

molt més ampli que el de la novella. El 1940, i amb el títol de *Volo di notte*, se n'estrena l'adaptació operística italiana de Luigi Dallapiccola al Teatro della Pergola de Florència, sota la direcció de Fernando Previtali. El 2011 n'apareix l'adaptació a història il·lustrada, amb el mateix títol francès, deguda a Bernard Puchulu i editada per Futuropolis.

12. «La superació d'un mateix que només podem aconseguir amb una plena voluntat ben ferma.» (Saint-Exupéry 2000: 6).

13. Saint-Exupéry (2000: 5).

14. Des del 1939 serveix a l'exèrcit francès de l'aire en una esquadrilla de reconeixement aeri. Amb motiu de l'armistici del 1940, se'n va a Nova York amb l'objectiu de convèncer els nord-americans d'intervenir en la guerra. Enyorant l'acció, i com a membre de la Resistència, retorna a Europa (a Sardenya i a Còrsega), i s'incorpora el 1944 en una unitat de reconeixement fotogràfic amb vista a preparar el desembarcament de Provença (15 d'agost de 1944), però quinze dies abans el seu avió desapareix amb ell al mar.

15. En una carta a la seva mare, Saint-Exupéry (1955: 161) escriu: «*Maintenant j'écris un livre sur le vol de nuit. Mais dans son sens intime, c'est un livre sur la nuit. (Je n'ai jamais vécu qu'après neuf heures du soir).*»

centrades en l'època en què treballà en el correu aeri. Abans, l'abril de 1937, s'havia acreditat a la Junta de la Defensa de Madrid (Secretaria de Propaganda - Sección Fotográfica) com a fotògraf per cobrir la guerra civil espanyola.¹⁶

Abans de *Vol de nit*, però, ja havien estat anostrades de Saint-Exupéry *Pilot de guerra*, 1958; *El Petit Príncep*, 1959; *Terra dels homes*, 1960; *Carta a un jueu* [*Lettre à un otage*, 1948; *Carta a un ostatge*, 2000], 1965, i *Ciudadella*, 1965; després vindria *Un sentit a la vida*, 1986 (Vegeu l'apartat «Traduccions d'obres d'Antoine de Sant-Exupéry al català»).

JAUME BOFILL I BOFILL: TRADUCTOR DE *VOL DE NIT*

Jaume Bofill i Bofill (Barcelona 1910 - 1965), fill del poeta Jaume Bofill i Mates, *Guerau de Liost* (Olot 1878 - Barcelona 1933), un dels màxims exponents del noucentisme poètic, és qui entoma la primera i única traducció al català de *Vol de nit*, trenta-cinc anys després de l'aparició de l'original francès (1931), empès –diu– per «l'elevació i la grandesa moral d'aquest llibre».¹⁷ Probablement ell mateix n'ofereix personalment la possibilitat de traduir-la a Josep M. Boix i Selva, amb qui havien compartit estudis a la Universitat de Barcelona. Bofill i Bofill hi estudià Dret com a alumne lliure des de Viladrau (Osona), on va viure durant quatre anys a la casa pairal de la família a causa d'una tuberculosi.¹⁸ La seva passió, però, serà la filosofia, de la qual esdevé catedràtic d'institut el 1942, i posteriorment de metafísica a la Universitat

16. Per als periòdics francesos *L'intransigeant* i *Paris-Soir*.

17. Tal com s'assenyala a la contracoberta de la primera edició d'«Isard» (1966). De fet és l'única traducció extensa que Bofill i Bofill farà d'un text literari.

18. Així es desprèn del text de la postal inèdit (*Fons Josep M. Boix i Selva*, Biblioteca de Catalunya) que el jove Bofill i Bofill envia des de Viladrau a Boix i Selva el 20 de maig de 1931: «... Ja fa gairebé una setmana que sóc a Viladrau, per seguir el tractament que m'han imposat. T'agrairia molt que em donguessis [sic] informacions del que han explicat a les classes, i de si han deixat alguna pregunta del programa. [...] Estar aquí dalt, tot sol, és una mica aborrit [sic]...»

de Barcelona, el 1950. El 1958 funda la revista de filosofia *Convivium*.¹⁹ En record seu es constituí el 1969 la Fundació Jaume Bofill.²⁰

La traducció al català de *Vol de nit* apareixerà mesos després de la mort del traductor. En una carta que Bofill i Bofill havia escrit poc abans des de Viladrau (27 d'agost de 1965), on se sobreposava de la malaltia que el portaria a la mort, comunica a Boix i Selva que «tenim, amb en Jaume, acabada la traducció de «Vol de nit», així com la introducció meva que em vas encomanar».²¹ Aquest plural, «tenim, amb en Jaume», molt probablement fa referència a Jaume Bofill Soliguer, el primer dels seus vuit fills.²² De tota manera, no seria descartable tampoc la intervenció del cosí segon del pare del traductor, Jaume Bofill i Ferro (Barcelona 1893 - 1968), crític literari i poeta de l'òrbita noucentista també, llicenciat en farmàcia, que formà part del grup *Caligenea* de Josep Carner, i deixeble de Carles Riba a la Fundació Bernat Metge.²³ La família solia passar temporades, especialment els estius, a Viladrau. La «introducció» de què parla la carta no és altra que l'epíleg que acompanyarà la traducció,²⁴ en el qual el traductor exposa el que ell anomena «La filosofia de “Vol de nit”».²⁵

19. Encara activa avui, oberta a la investigació filosòfica sobre autors i temes de consolidat nom universal.

20. Les actuacions d'aquesta fundació cultural privada són la promoció del coneixement de la societat catalana, el debat de les noves idees i propostes per avançar cap a una major justícia social, i l'actuació de persones i col·lectius diversos que també busquin la transformació i el canvi social, segons declara en el seu lloc web (<http://www.fbofill.cat/fundacio>).

21. El text de la carta és inèdit (*Fons Josep M. Boix i Selva*, Biblioteca de Catalunya).

22. A la darrera pàgina de la traducció, Bofill i Bofill hi insereix aquesta nota: «Dono les gràcies al meu fill Jaume, que ha seguit tan de la vora aquesta traducció i m'ha ajudat en la preparació del material del text per a la impremta. J. B. B.» (Saint-Exupéry 1966:128).

23. El bon coneixement del francès per part de Bofill i Ferro, a més del llatí, del grec i de l'alemany, podria haver servit d'orientació a la traducció catalana de *Vol de nit* de Bofill i Bofill.

24. Títulat «“Vol de nit”, obra de tensions irresoltes» (Saint-Exupéry 1966: 129-151), signat a Viladrau, a l'estiu de 1965.

25. Hi discrepa, en algun punt, de la reflexió que André Gide en fa al pròleg, que va haver de traduir Maria Teresa Vernet, atès que en morir Bofill i Bofill encara no ho havia pogut fer.

VOL DE NIT PASSA LA CENSURA

D'acord amb la documentació que hem consultat de l'Archivo General de la Administración, d'Alcalá de Henares, la sol·licitud d'autorització de la traducció²⁶ l'editor la presenta a la Direcció General de Informació del Ministerio de Información y Turismo el 23 de juny de 1965.²⁷ L'expedient de la censura (núm. 4738-65) assenyala que en farà la lectura i en determinarà la publicació el lector-censor núm. 14, el qual, un setmana després d'haver-se presentat l'obra, ja n'emet un breu informe (30.6.1965) en el qual conclou que «*se puede autorizar su publicación*», pel fet que és «*una novela de los tiempos casi heroicos de la aviación comercial*», en què, diu, «*se describen las peripecias de los despegues y aterrizajes, así como los vuelos realizados de noche, en aquella época hazaña de gran importancia*».²⁸

A LA RECERCA D'UN LLENGUATGE DÚCTIL I ACTUAL

El llenguatge de la versió catalana de *Vol de nit* sol presentar, en el lèxic i en algunes construccions, el llast d'una llengua acadèmica, poc viva i no gaire dúctil, en part a causa de la situació sociolingüística del país i, concretament, a causa d'un conreu literari interdit o restringit des del 1939, tant en la producció autòctona com en les traduccions, fet que havia privat el llenguatge literari propi d'evolucionar de manera «natural» en cas que la comunicació en termes globals hagués estat la pròpia d'una societat lliure.

Els dubtes i les vacil·lacions, doncs, convidaven a aferrar-se a una llengua acadèmica ja fixada, encara que pretèrita, d'un estil literari de

26. Exigida per sengles ordres de 1938 i de 1944.

27. Se'n preveia una tirada de 2.000 exemplars.

28. Això no obstant, el 30 d'abril de 1966 l'editor encara ha de dipositar tres exemplars de l'obra ja impresa al Ministerio de Información y Turismo, a la Sección de Orientación Bibliográfica, a fi de comprovar que el text editat és congruent amb la sol·licitud. La resolució d'autorització, en aquesta ocasió sense gaires entrebancs, du la data de l'1 de juliol de 1965.

vegades poc viu, propi en part del Noucentisme. Alhora, aquesta inexpertesa afavoria en la traducció optar per solucions lingüístiques acostades a la llengua d'origen, en aquest cas el francès.

Això no obstant, dos traductors d'«Isard», Joan Fuster i Joan Sales, en sengles traduccions per a la col·lecció ja havien deixat constància de la dificultat de poder disposar d'un llenguatge literari viu i genuí. Fuster, a *La pesta*, d'Albert Camus, assenyala en una nota, parlant d'aquests «trencacolls lingüístics que presenta l'ús literari actual del català» (parlem del 1962), que ha intentat decantar-se, sense estar segur de l'èxit, «per una solució de terme mitjà, que d'un cantó evités una mica l'encarcament del purisme ultrancer, i de l'altre eludís qualsevol risc d'anarquia». I hi afegeix que ha «prescindit dels *llurs*, dels *àdhucs*, dels *quelcoms*, i d'alguns altres vocables fora d'ús». En aquest sentit, també ha «preferit *ser* a *ésser* com a infinitiu».²⁹

Joan Sales, que ja era editor de Mercè Rodoreda, en una nota a la traducció per a «Isard» de la novel·la *Thérèse Desqueyroux*, de François Mauriac, del 1963, hi destaca que, tot i no haver-hi trobat gaires problemes –l'original francès parteix d'un llenguatge culte i formal que dona versemblança als personatges de la història, membres de l'alta burgesia–, això no obstant opta per fer-hi servir mots que s'aparten, diu, «de les gramàtiques i diccionaris tinguts per normatius»,³⁰ però que pertanyen a la «llengua viva», com ara *calbo*, *viudo*. Es decanta per *caldo*, *guapo*, *acera*, *tonto*, *silló* o *afició*.³¹ Bofill i Bofill en la carta del 1965 a Boix i Selva (27. VIII.1965) també destaca les dificultats que ha trobat en la novel·la saintexuperyana: hi assenyala que «per manca d'un diccionari prou complet i modern hi ha

29. Hi adverteix, a més, de l'ús de solucions de procedència valenciana, fet que li suggereix aquesta pregunta: «Si l'anomenada “llengua literària” no és una “terra de tots”, on tots ens podem trobar, de què ens serviria?» Vegeu Fuster (1962: 253).

30. Vegeu Sales (1963: 150).

31. Sales també havia optat també per *imbècil* com a mot pla. Com Fuster (1962: 254), Sales (1963: 150) opta també per *cuidar* (= 'tenir cura'), *curar* (= 'guarir'), avui ja admesos al DIEC. La majoria dels mots que esmenta Sales avui són al DIEC, i ja els havia proposat ell mateix a Mercè Rodoreda, com a editor seu, perquè els incorporés a *La plaça del Diamant* del 1962.

[en la traducció] mitja dotzena de llacunes que no he sabut resoldre»; d'altres, diu, «han estat salvades traduint *ad sensum*», i finalment, i sense especificacions, indica que ha tingut dificultats «de llenguatge i ortografia».³²

Cal dir que la versió original de Bofill i Bofill rebé diverses reimpressions (quatre ben bé) en diferents editorials, sense que se'n modifiqués mai el text, fins que el 2000 Edicions 62 i Emecé Editores en publiquen una versió que, tot i atribuir-ne la paternitat a Bofill i Bofill, presenta canvis lèxic, morfològics, sintàctics i gràfics. En aquesta edició de 2000, però, no s'hi fa constar l'autoria d'aquests retocs.³³ La recerca per conèixer-ne la paternitat ens ha estat infructuosa de moment, especialment per la mort de Francesc Vallverdú (el 2014) assessor lingüístic d'Edicions 62. La voluntat de conferir al nou text de *Vol de nit* un *aggiornamento* lingüístic i estilístic és ben evident en aquesta edició del 2000, que té com a nord acostar el text a una llengua més actual i genuïna alhora, tot procurant de resoldre certs calcs del francès.

Vegem algunes de les modificacions de la nova versió:

a) El passat simple és substituït en la versió del 2000 pel passat perifràstic (vegeu Taula 1).

b) El lèxic també hi és canviat a favor de mots sinònims que presenten una freqüència d'ús més elevada, incloent-hi la substitució de l'adverbi *ací*, del possessiu *llur*, etc. (vegeu Taula 1).³⁴

32. El text de la carta és inèdit (*Fons Josep M. Boix i Selva*, Biblioteca de Catalunya).

33. També afecten el pròleg d'André Gide (Saint-Exupéry 2000).

34. A totes les taules, les mostres de la columna esquerra corresponen a la traducció del 1966 (Saint-Exupéry 1966). Les de la dreta, a la versió de 2000 (Saint-Exupéry 2000). Cada mostra va seguida del número de la pàgina on es troba en les traduccions esmentades.

TAULA 1

<i>Lèxic i formes poc freqüents (1966)</i>	<i>Lèxic i formes més usuals (2000)³⁴</i>
Va anar a <u>llevar-se</u> la jaqueta de cuir. 28	Se'n va anar a <u>treure's</u> la jaqueta de cuir. 22
Com heu pogut reeixir? 32	¿Com heu pogut <u>sortir-vos-en</u> ? 26
Aleshores, per tal de <u>cercar</u> una <u>eixida</u> ... 30	Aleshores, per tal de <u>buscar</u> una <u>sortida</u> ... 24
Quelcom <u>s'esdevenia</u> 90	<u>Passava</u> alguna cosa 87
... <u>car</u> , <u>altrament</u> , haurien segat els cables... 99	... <u>perquè</u> , <u>si no</u> , haurien segat els cables... 96
I les solucions vénen <u>d'escreix</u> 109	I les solucions vénen <u>soles</u> 107
Tot, <u>ací</u> , la <u>repellia</u> . 110	Tot, <u>aquí</u> , la <u>rebutjava</u> . 108
L'única frase que <u>sentí</u> [...] <u>fou</u> <u>la flastomia</u> d'un empleat que reclamava un <u>butlletí</u> . 110	L'única frase que <u>va sentir</u> [...] <u>va ser</u> <u>el reneç</u> d'un empleat que reclamava un <u>albarà</u> . 108
I Rivière lluitarà també contra la mort, <u>així que tornarà</u> als telegrams tot llur sentit, <u>llur</u> inquietud als equips de guàrdia, i als pilots, <u>llur</u> objectiu dramàtic. 113	I Rivière també lluitarà contra la mort, <u>quan torni</u> als telegrams tot <u>el</u> sentit, <u>la</u> inquietud als equips de guàrdia, i als pilots, <u>l'</u> objectiu dramàtic. 111
... fa un esforç i es recorda de <u>quelcom</u> 117	... fa un esforç i recorda <u>una cosa</u> . 115
El lleó, <u>àdhuc</u> abatut, l'intimidava. 120	El lleó, <u>fins i tot</u> abatut, l'intimidava. 118
<u>Aixecà</u> el cap i <u>l'esguardà</u> 120	<u>Va alçar</u> el cap i el <u>va mirar</u> 118

c) El determinant demostratiu francès *ce /cette...*, que Bofill i Bofill tradueix sistemàticament per *aquest/aquesta...*, el nou text el substitueix per l'article determinat *el/la*, més usuals en català en els contextos en què apareix (vegeu Taula 2). Un altre gallicisme subsanat en la nova versió és l'estructura adversativa *non... mais*, que Bofill i Bofill calca sistemàticament amb *no... sinó* (vegeu Taula 3).

TAULA 2

<i>Demostratiu (1966)</i>	<i>Article definit (2000)</i>
<p><u>A</u>questa veu de Fabien, <u>a</u>quest riure de Fabien, <u>a</u>quest somriure. El silenci guanya terreny. Un silenci més i més feixuc, que s'estableix sobre aquesta tripulació. 116</p> <p>... es ficava altra vegada al llit, tranquil·litzada per <u>a</u>questa lluna i <u>a</u>quests estels, per aquests milers de presències... 89</p>	<p>La veu de Fabien, <u>e</u>l riure de Fabien, <u>e</u>l somriure. El silenci guanta terreny. Un silenci cada cop més feixuc, que s'instal·la sobre <u>l</u>a tripulació. 112</p> <p>... es ficava altra vegada al llit, tranquil·litzada per <u>l</u>a lluna i <u>e</u>ls estels, per aquells milers de presències... 85</p>

TAULA 3

<i>No... sinó (1966)</i>	<i>No / Només (2000)</i>
<p>La munió dels estels dominava encara Buenos Aires, però <u>no era sinó</u> un oasi. 87</p> <p><u>No</u> obtindria <u>sinó</u> l'eco mateix de les seves preguntes. 90</p> <p>Rivière <u>no</u> podia <u>sinó</u> escoltar. 92</p> <p>I ell, que <u>no vivia sinó</u> per a l'acció... 53</p>	<p>La munió d'estels dominava encara Buenos Aires, però <u>ja només era</u> un oasi. 83</p> <p><u>Només</u> obtenia l'eco mateix de les seves preguntes. 86</p> <p>Rivière <u>no</u> podia <u>fer altra cosa que</u> escoltar 88</p> <p>I ell, que <u>només vivia</u> per a l'acció... 49</p>

d) El nou text sempre canvia les frases de subjecte indeterminat, en les qual el francès utilitza *on* i que Bofill i Bofill calca sempre amb el pronom *hom*, per altres construccions més vives o corrents: ús de la segona persona del singular del verb o tercera del plural, la passiva pronominal, etc.³⁵ (vegeu taula 4).

TAULA 4

<i>On / hom (1966)</i>	<i>Altres solucions (2000)</i>
<u>Hom parteix</u> d'un cert indret en una nit clara, <u>hom bombardeja</u> i <u>retorna</u> al punt de partida. 74	<u>Es parteix</u> d'un cert indret en una nit clara, <u>es bombardeja</u> i <u>es retorna</u> al punt de partida 70
<u>Hom temia</u> , als cercles oficials, com una malesa inexplorada, aquest territori. 74	Al cercles oficials <u>temien</u> , com una malesa inexplorada, aquell territori. 70
<u>Hom li havia desnuat</u> els lligams. 102	<u>Li havien desnuat</u> els lligams. 100
Després, quan <u>un hom se'n recorda</u> , dubta. 28	Després, <u>quan te'n recodes</u> , dubtes. 22
<u>I hom es troba</u> garrotat. 84	<u>I et pots trobar</u> garrotat. 80
... la xarxa <u>que hom retira</u> , <u>que hom</u> retira lentamen. 117	... la xarxa <u>que algú retira</u> , <u>que algú</u> retira lentament. 115

A TALL DE CLOENDA

A tall de conclusió, podem assenyalar que, si bé el Noucentisme, al primer terç del XX, promovia les traduccions com a exercici per ajudar a conformar un cànon literari propi i genuí, en simbiosi amb

35. Caldria afegir-hi la reordenació d'elements de la frase, canvi d'estructures gramaticals o de temps verbals amb vista a aconseguir una major claredat significativa, o bé l'adopció en la nova edició del que s'anomenaria el sistema Solà-Coromines pel que fa a l'ús de les preposicions *per* i *per a*.

el model lingüístic que s'estava codificant, després de segles de l'absència de la llengua en la literatura culta, cànon que diversos escriptors i traductors noucentistes van aconseguir de fixar parcialment, calia trobar encara un model de llenguatge literari, especialment narratiu, que s'acostés també a la llengua viva tot reflectint-ne la varietat de registres lingüístics. En aquest sentit, ja s'havia començat a posar fil a l'agulla durant els anys 30, sobretot gràcies a la indústria literària popular de l'editor Baguñà (amb Folch i Torres al capdavant) i amb el concurs d'escriptors o periodistes com Rovira i Virgili, Nicolau d'Olwer, Pla, Soldevila, Sagarra o Tasis. El resultat de la Guerra Civil va aturar a cop de sabre aquest itinerari i, passades unes dècades d'ostracisme per a la llengua catalana, i en especial per a les traduccions, fou necessari replantejar-se un model literari actualitzat, dúctil i obert als diversos registres, tasca que inicia l'Editorial Arimany el 1958, amb narrativa traduïda i originària en català a la «Collecció Juvenil Sant Jordi». Tot seguit, ho intenta «Isard», amb resultats també desiguals pel que fa, segons Fuster, a trobar una sortida als «trencacolls lingüístics que presenta l'ús literari actual del català». Fuster i Sales, com a traductors d'«Isard», fan diverses propostes per acostar el producte traduït a «la llengua viva», com diuen ells mateixos. Això no obstant, diversos textos de la mateixa col·lecció, com *Vol de nit*, s'allunyaran d'aquest criteri, potser per manca del que avui anomenaríem un «llibre d'estil» editorial, o per la inexpertesa i inseguretats d'alguns traductors, que s'aferren encara al model establert pel Noucentisme. Per sort, no es trigaria a trobar un cànon literari genuí, coherent i actualitzat, al costat d'un model lingüístic que combinaria la normativa amb una llengua moderna i, alhora, oberta a diversos registres, tal com mostra la versió de *Vol de nit* de l'any 2000.

BIBLIOGRAFIA

- ÀLVAREZ i BACARDÍ (2009): Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí (curs.), *Pere Calders, Joan Triadú. Estimat amic. Cartes. Textos*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- BACARDÍ (2012): Montserrat Bacardí, *La traducció catalana sota el franquisme*, Lleida: Punctum.
- CALDERS (1964): Pere Calders, «La col·lecció Isard, d'Editorial Vergara», *Serra d'Or*, 4 (abril), ps. 54-55.
- FAULÍ (1996): Josep Faulí, «Josep M. Boix i Selva: traductor, editor i poeta», *Serra d'Or*, 437 (maig), ps. 15-16.
- FUSTER (1962): Joan Fuster, «Nota del traductor», dins: Albert Camus, *La pesta*, Barcelona: Vergara, ps. 253-254.
- GALLOFRÉ (1991): Maria Josepa Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- LLANAS (2006): Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya.
- (2001): «Traduir al castellà en un compàs d'espera. Les editorials Aymà i M. Arimany en els anys 40 i 50», dins: Sílvia Coll-Vinent, Cornèlia Eisner, Enric Gallén (curs.), *La traducció i el món editorial de postguerra*, Lleida: Punctum, ps. 177-228.
- MASSOT (2016): Josep Massot, «Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i la censura», dins: Laura Vilardell (ed), *Traducció i censura en el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016, ps. 9-33.
- PINYOL i VILARDELL (e/p): Ramon Pinyol i Laura Vilardell, «La censura franquista contra un intel·lectual addicte al règim. El cas del romanès Vintila Horia i la traducció al català de "Déu ha nascut a l'exili"», *Llengües i cultures en contacte: el català i l'Europa d'avui. Diàlegs culturals mitjançant traduccions literàries*, Universitat de Bucarest (en premsa).
- SAINT-EXUPÉRY (1955): Antoine de Saint-Exupéry, *Lettres à sa mère*, París: NRF.
- (1966): *Vol de nit*, traducció de Jaume Bofill i Bofill, Barcelona: Vergara.
- (2000): *Vol de nit*, traducció de Jaume Bofill i Bofill (versió actualitzada), Barcelona: Edicions 62 / Emecé Editores.
- SALES (1963): Joan Sales, «Nota sobre aquesta traducció catalana de "Thérèse Desqueyroux"», dins: François Mauriac, *Thérèse Desqueyroux*, Barcelona: Vergara, ps. 149-150.
- SALES-BALMES (1966): Lluís Sales-Balmes, «La paraula als editors», *Serra d'Or*, 4 (abril), ps. 61-68.
- SOPENA (2013): Mireia Sopena, «"Con vigilante espíritu crítico". Els censors en les traduccions assagístiques d'Edicions 62», *Quaderns. Revista de traducció*, 20, ps. 147-161.
- VILARDELL (2015): Laura Vilardell, «Albert Camus y la censura franquista en la colección "Isard", de la Editorial Vergara», *Represura*, 1, ps. 93-108.

- (2016): «La col·lecció «Isard», d'Editorial Vergara, i la censura: el cas d'*After many a summer*, dins: Laura Vilardell (ed), *Traducció i censura en el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 171-180.
- (2011): «Una aproximació a la col·lecció *Isard*», dins: Sílvia Coll-Vinent, Cornèlia Eisner, Enric Gallén (curs.), *La traducció i el món editorial de postguerra*, Lleida: Punctum, ps. 253-272.

TRADUCCIONS D'OBRES D'ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY AL CATALÀ

- SAINT-EXUPÉRY (1958): Antoine de Saint-Exupéry, *Pilot de guerra* [*Pilote de guerre*, 1942], traducció de Santiago Albertí, Barcelona: Albertí Editor.
- (1959): *El Petit Príncep* [*Le Petit Prince*, 1943], traducció de Joan Xancó, Barcelona: Estela.
  - (1960): *Terra dels homes* [*Terre des hommes*, 1939], traducció de Santiago Albertí, Barcelona: Albertí Editor.
  - (1965): *Carta a un juen* [*Lettre à un otage*, 1948], traducció de Joan Carrera i Planas, Barcelona: Terra Nova.
  - (1965): *Ciudadella* [*Citadelle*, 1948], traducció de Miquel Martí i Pol i Jordi Sarsanedas, Barcelona: Nova Terra.
  - (1966): *Vol de nit* [*Vol de nuit*, 1931], traducció de Jaume Bofill i Bofill, Barcelona: Vergara.
  - (1986): *Un sentit a la vida* [*Un sens à la vie*, 1956], traducció de Joan Valls, Barcelona: La Llar del Llibre.
  - (1998): *El Petit Príncep* [*Le Petit Prince*, 1943], traducció d'Anna i Enric Casassas, Barcelona: Empúries.
  - (2000): *Carta a un ostage* [*Lettre à un otage*, 1948], traducció de Joan Carrera i Planas, Barcelona: Empúries.
  - (2000): *Vol de nit*, traducció de Jaume Bofill i Bofill (versió actualitzada), Barcelona: Edicions 62 / Emecé Editores.
  - (2000): *Ciudadella* [*Citadelle*, 1948], traducció de Pau Joan Hernández, Barcelona: Edicions 62.